

2022. 24. évfolyam, 1. szám

FORDÍTÁS- TUDOMÁNY

*Tanulmányok az írásbeli és szóbeli nyelvi közvetítés
elmélete, gyakorlata és oktatása témaköréből*

47.

*ELTE Bölcsészettudományi Kar
Fordító- és Tolmácsképző Tanszék*

FORDÍTÁSTUDOMÁNY

Az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszékének
kiadványa

Főszerkesztő

KLAUDY KINGA

(Eötvös Loránd Tudományegyetem)

Szerkesztőbizottság

Dróth Júlia (Károli Gáspár Református Egyetem)

Fóris Ágota (Károli Gáspár Református Egyetem)

Heltai Pál (Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár)

Horváth Ildikó (Eötvös Loránd Tudományegyetem)

Károly Krisztina (Eötvös Loránd Tudományegyetem)

Robin Edina (Eötvös Loránd Tudományegyetem)

Seidl-Pécs Olivía (Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem)

Tanácsadó testület

Albert Sándor (Szegedi Tudományegyetem)

Cs. Jónás Erzsébet (Nyíregyházi Egyetem)

Lendvai Endre (Pécsi Tudományegyetem)

Prószéky Gábor (Nyelvtudományi Kutatóközpont, Budapest)

Korrektor

Csiborné Horváth Andrea

2022. 24. évfolyam, 1. szám

FORDÍTÁS- TUDOMÁNY

*Tanulmányok az írásbeli és szóbeli nyelvi közvetítés
elmélete, gyakorlata és oktatása témaköréből*

*ELTE BTK Nyelvi Közvetítés Intézete
Fordító- és Tolmácsképző Tanszék*

Kéziratok beküldése:

Klaudy Kinga főszerkesztő
ELTE BTK Nyelvi Közvetítés Intézete
Fordító- és Tolmácsképző Tanszék
1088 Budapest, Múzeum krt. 4., „F” épület
Telefon: 4116500/5894 Fax: 4855217
E-mail: klaudy.kinga@btk.elte.hu

A folyóirat elérhető:
<https://ojs3.mtak.hu/index.php/fordtud/>

Információ a korábbi nyomtatott évfolyamok köteteiről:

Bertalan Zoltánné
ELTE BTK Nyelvi Közvetítés Intézete
Fordító- és Tolmácsképző Tanszék
1088 Budapest, Múzeum krt. 4., „F” épület
Telefon: 4116500/5894 Fax: 4855217
E-mail: bertalan.zoltanne@btk.elte.hu

ISSN 1419 7480 (nyomtatott)
ISSN 2732 1924 (online)

Felelős kiadó:
ELTE Bölcsészettudományi Kar
Nyelvi Közvetítés Intézete
Fordító- és Tolmácsképző Tanszék

Műszaki szerkesztő: Heiszer Erika, TINTA Könyvkiadó

Tartalom

Tolmácsolás

- Bakti Mária, Szabó Csilla
Tolmácsoláskutatás a tolmácsolásoktatás szolgálatában 5
- Götz Andrea
*A hozzáadott diskurzusjelölők stratégiai szerepe
a magyar–angol tolmácsolásban* 17
- Ungár Nóra
Etikai és módszertani kérdések a jelnyelvi tolmácsolás kutatásához 32
- Szentirmay Piroska
*Az egyházi tolmácsolás sajátosságai magyarról olaszra
és angolra szinkrontolmácsoló beszédben* 42

Fordítás

- Mány Dániel
Információátadás és érzelmi dimenzió az orvosi szakfordításban 72
- Szlávik Szilárd
*A gépi fordításhoz kötődő alapvető terminusok, definíciók
és a közöttük lévő ellentmondások* 87
- Sárvári Kinga Fanni, Földvári Miklós
A fordítástudomány és a zenetudomány kapcsolatáról 104

Konferenciabeszámolók

- Sonja Đelatović
*Kommunikáció és nyelv IV. Nyelvi közvetítés a Kárpát-medencében
a pandémia idején (Eszéki Josip Juraj Strossmayer
Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara, online konferencia,
2021. december 3–4.)* 122

Jelencsik-Mátyus Kinga, Vadász Noémi <i>A többnyelvű Európa újraformálása: A nyelvközpontú mesterséges intelligencia (3. magyar ELRC workshop, online esemény, 2022. február 7.)</i>	127
---	-----

Recenziók

Götz Andrea <i>Kovács Tímea, Adorján Mária (szerk.): Korpusznyelvészet és nyelvi közvetítés</i>	133
--	-----

Fáy Tamás <i>Heike Elisabeth Jüngst: Audiovisuelles Übersetzen. Ein Lehr- und Arbeitsbuch. 2., überarbeitete und erweiterte Auflage</i>	137
--	-----

Csiborné Horváth Andrea <i>Milena Houžvičková, Jana Hoffmannová: Čeština pro překladatele Základy teorie, interpretace textů, praktická cvičení</i>	142
--	-----

Lechner Ilona, Petrusinec András <i>Lanstyák István: „Az Istennek könyve közönséges nyelven” (Tanulmányok bibliafordításról)</i>	146
---	-----

Láncos Petra Lea <i>Szabó Csilla, Bakti Mária (szerk.): Iránytű a tolmácsolás oktatásához. A kompetenciafejlesztés új fókuszai</i>	151
---	-----

Karádi Gerda <i>Csikai Zsuzsa, Kóbor Márta (szerk.): Iránytű az egyetemi fordítóképzéshez. A műfordítás-oktatás kérdései</i>	156
---	-----

Summaries in English	162
-----------------------------------	-----

Útmutató szerzőinknek	166
------------------------------------	-----

Lanstyák István

„Az Istennek könyve közönséges nyelven” (Tanulmányok bibliafordításról)

(Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet – Gramma Nyelvi Iroda,
2021. 190 pp, ISBN 978-80-89978-19-9)

Lechner Ilona, Petrusinec András

E-mail: lechner.ilona@kmf.org.ua; E-mail: petrusinec.andras@kmf.org.ua

Munkájuk során a fordítók minél magasabb fokú szöveghűség elérésére törekednek, vagyis igyekeznek minél pontosabban, a lehető legkevesebb jelentésvesztéssel átadni a forrásnyelvi szöveg tartalmát a célnyelven. Különösen fontos mindez a bibliafordítások tekintetében, hiszen a Szentírás szövege több százezer, millió emberhez jut el, akik iránymutatásként használják azt életük során. Jelen könyv szerzője, Lanstyák István saját bevallása szerint nyelvi lektorként figyelt fel a bibliafordításokra. Kutatásai során kezdetben a fordítástudomány és a kétnyelvűséggel kapcsolatos témakörök összefüggéseinek megvilágítására összpontosított, majd később a fordítástudomány kérdéseit a kognitív nyelvelmélet szemszögéből vizsgálta, mégpedig

a magyar bibliafordításokat elemezve. Utóbbi irányultságú tanulmányait összegezte jelen kötetben.

A könyv a szerző által megfogalmazott *Előszó*val kezdődik, amelyben az olvasó megismerkedhet a könyv szerkezetével, de egyidejűleg betekintést nyerhet az egyes tanulmányok tartalmába is. Lanstyák kitér a címválasztás okára, valamint a bibliafordítások pontosságának jelentőségére is utal. „Kötetem címe – Istennek könyve közönséges nyelven – idézet a Vizsolyi Biblia Elöljáró beszédéből. [...] Ebben a gönci prédikátor hitet tesz többek között amellet, hogy a Szentírás – amely Isten akaratát jelenti ki az ember számára – »tökéletes, teljes, fogyatkozás nélkül való, tiszta, igaz«, s ezért nem szorul rá emberi toldozásra-foldozásra: »nem

szabad ahhoz semmit adnunk, hogy Istennél bölcsebbeknek ne láttassunk, sem pedig nem szabad abban elvenni, vagy attól elhajolni jobb kézre, vagy bal kézre». Ez a hit járja át és egyszersmind hitelesíti Károli és munkatársai fordítását, s értetűvé teszi hosszan tartó hatását” (11). A könyvben olvasható hét tanulmányt a szerző négy tematikus egységre tagolta. Az első – *Bibliafordítás és nyelvi probléma* – egy tanulmányt tartalmaz, amely olyan problémákkal foglalkozik, amelyek mind a fordítót, mind az olvasót érintik. A második tematikus egység – *Egyenértékűség és relevancia* – három tanulmányból áll, míg a harmadikban – *A Károli-fordítás és revízió* – két tanulmánnyal ismerkedhet meg az olvasó. A negyedik, *Revízió – új vízió* címet viselő tematikus egységet alkotó tanulmányban a szerző a magyar bibliafordítások jövőjéről ismerteti gondolatait. Mindemellett a könyv tartalmaz egy szlovák és egy angol nyelvű összefoglalót, amelyeket egy hosszú szakirodalomlista követ. A kötetet a részletes tárgy-, név- és szótutató zárja.

Az első tematikus egységben, amelynek címe *Bibliafordítás és nyelvi probléma*, a szerző saját lektori tapasztalatait osztja meg az olvasóval a bibliafordításokban felmerülő problémákkal kapcsolatban. Megkülönböztet fordítói és befogadói problémákat, amelyek külön-külön kisebb problémákra tagolódnak, viszont szoros kapcsolatban állnak egymással, hiszen minél több problémával küzd meg a fordító, annál kevesebb problémával kell szembesülnie az olvasónak. Ezt követően részletesen kitér arra, hogy milyen problémák társíthatók a fordítóhoz és a befogadóhoz. A fordítóhoz olyan problémákat társít, mint az eredeti szöveg értelmezése és a szövegalkotás. Előbbi fakadhat abból, hogy egy szövegnek vagy szövegrészletnek eltérő értelmezési lehetőségei lehetnek. A szövegalkotás ezzel szemben összetettebb problémának bizonyul, mivel a nyelvi tényezők mellett számos nyelven kívüli tényezőt is figyelembe kell vennie a fordítónak. A nyelvi tényezők közül elsősorban a forrás- és a célnyelv közötti különbségeket, valamint a forrásszöveg regiszterét, szövegtípusát és műfaját kell figyelembe venni a fordítónak; ezzel szemben, a nyelven kívüli tényezők közül a fordítónak főként a kultúrák közötti különbségeket, illetve a korabeli társadalmi, kulturális, politikai kontextust kell szem előtt tartani. Mindkét tényező figyelembevételének elmulasztása problémákat okozhat a fordítás során.

A befogadóhoz olyan problémákat társít a szerző, mint a fordítás „pontatlansága”, vesztesége, nehézsége, valamint „lapossága” (25–26). A legfőbb forrása ezeknek a problémáknak az, hogy a célnyelvi és a forrásnyelvi szöveg soha nem lesz egyenértékű. Ez abból fakad, hogy a fordító interpretációja eltérő lehet a forrásszöveg szerzőjétől, illetve önmagában a fordításban résztvevő elemek is gyakran eltérő jelentésűek a forrás- és a célnyelvben. Ezek a különbségek visszaköszönhetnek a fordító által létrehozott produktumban is. A nyelvi szintet érintő legészrevehetőbb különbségek egyike a veszteség, amely bizonyos elemek kihagyását jelenti. A nyelvi szinteket érintő eltérések mellett a célszöveg értelmezési folyamata is eltérő lehet. Gyakran előfordul, hogy a célszöveg értelmezése nagyobb mentális erőfeszítést követel a célközönségtől, mint teszi azt az eredeti szöveg az eredeti célközönségtől (25). Ennek legfőbb oka a nyelvrendszer közti különbségek-

ben keresendő, amelyek egyúttal nem csak az értelmezési folyamatot befolyásolják, hanem esztétikai veszteséghez is vezethetnek. „A fordítónak el kell döntenie, hogy a formai és tartalmi egyenértékűséget követi-e, figyelmen kívül hagyva az esztétikai értéket, vagy az esztétikai értéket emeli ki, amely magában hordozza a formai és tartalmi veszteséget” (26). Mindkét esetben „laposabb” szöveget kap a célközönség.

A következő tematikus egység első tanulmánya *A fordítási egyenértékűség néhány válfajáról*, amelyben a szerző megkísérel választ adni arra a kérdésre, hogy mi alapján nevezhetünk egy fordítást pontosnak vagy szöveghűnek. A szerző a fordítás pontosságát az egyenértékűséghez köti, amely a két szöveg hasonlóságán alapul. Ezáltal megkülönböztet motivációs, denotatív, konnotatív, stiláris, pragmatikai, szerkezeti, illetve szövegszintű egyenértékűséget. Ezek a szempontok eltérő kritériumokon alapulnak, de legtöbbjük a nyelvek szókészletét érinti, leszámítva az ötödik és a hetedik szempontot. Mindemellett figyelmet szentel a kognitív kiindulású relevanciaelméletnek is (bár ebben a tanulmányban ezt a témát csak felületesen érinti), amely segít a fordítónak biztosítani az olvasók számára a „kommunikatív fogódzókat” (39), amelyek segítik a célközönség értelmezését.

A második tanulmány ebben a tematikus egységben a *Relevanciaelmélet és fordítás* címet viseli, amelyben Lanstyák részletesen szemlélteti Dan Sperber és Deirdre Wilson 1986-os relevanciaelméletét a fordításra vonatkoztatva. Célja, hogy felhívja a figyelmet annak hasznosíthatóságára a fordítás során. Ennek érdekében összefoglalja az elméleti háttérismereteket, amelyeket saját kutatási eredményeivel illusztrál, illetve támaszt alá. A nyelvészetben a 70–80-as évekre tehető kognitív fordulat után megjelent új szemlélet a fordítást egyfajta, a fordító és célközönsége között folyó írott kommunikációnak tekinti, ebből kifolyólag hasonló elvek vonatkoznak mindkettőre. A relevancia elve szerint a fordítás során létrejött szöveg akkor releváns, ha egyensúlyban van az értelmezésbe fektetett erőfeszítés annak eredményével, vagyis az értelmezés során kapott új információ mennyiségével. Lanstyák megfogalmazásában „a relevancia elvében a fordítás befogadónak az a törekvése fejeződik ki, hogy a fordítás elolvasásába (vagy meghallgatásába) épp annyit kelljen befektetniük, amennyit várnak tőle. Ha sokat várnak [...], akkor sokat hajlandóak áldozni rá. Ha kevesebbet várnak [...], akkor elvárják, hogy a befektetés is kisebb legyen” (61). A tanulmányban a szerző részletezi a dekódolás és következtetés, a kognitív környezet és kontextus, a kontextuális hatás, a kommunikatív fogódzó, a metaforák fordítása témaköröket. Összegzésképp a szerző kifejezi arra irányuló reményét, hogy a későbbi revíziók és fordítások során az eddig „dinamikus vagy funkcionális egyenértékűség elve szerint fordítók” (73) figyelembe veszik a relevanciaelmélet alapgondolatait, ezáltal készek lesznek arra, hogy jobb megoldásokat keressenek.

A tematikus egység utolsó tanulmányában – *Direkt – Indirekt – Hibrid* – a fordítás különböző, a címben megjelölt válfajait taglalja a szerző. A tanulmány bevezetőjében a relevanciaelmélet idevágó téziseit foglalja össze a szerző, amelyek szorosan kapcsolódnak a három fordítási típushoz. Meglátása szerint az elmélet

gyakorlati alkalmazása a fordítót döntéshozatalra készíti, vagyis a fordítónak el kell döntenie, hogy „direkt”, „indirekt” vagy „hibrid” fordítási megoldást alkalmaz (81–89). A direkt fordítási megoldások alatt a szerző azt érti, amikor a fordító olyan fordítást készít, amely más nyelven ad vissza minél többet abból, amit az eredeti szerzők a saját olvasóközönségükkel akartak közölni, erősen támaszkodva az üzenet forrásnyelvi jellegzetességeit is tükröző kommunikatív fogódzókra (89–90). Ezzel szemben indirekt fordításkor a fordító olyan fordítást készít, amely igazodik a célnyelvi befogadói közeg igényeihez, valamint a célnyelvi befogadók világismeretéhez, s a fordító kevésbé törődik az üzenet forrásnyelvi jellegzetességeit is tükröző kommunikatív fogódzókkal, megelégszik azok részleges átadásával (90). A szerző szerint azonban a két válfaj csak elméleti kategória, mivel a tényleges fordítások mind direkt, mind indirekt módszerrel létrehozott szövegrészleteket tartalmaznak (89). A hibrid fordítás ezen két kategória ötvözete, amely mindkét megoldást tartalmazza. Ezen a ponton azonban a szerző felhívja a figyelmet arra, hogy nem mindegy, hogy a szövegben melyik megoldás dominál. Azon hibridfordításokra, amelyekben inkább a direkt megoldások dominálnak, a szerző a „direkt fordítás” műszót alkalmazza, míg azon fordításokat, amelyekben az indirekt megoldások vannak túlnyomó többségben, az „indirekt fordítás” műszóval illeti (90).

A harmadik tematikus egység első tanulmánya *A Károli-biblia 20. és 21. századi revízióinak néhány kérdéséről* címet viseli, amelyben Lanstyák bemutatja azon kutatásait, amelyek során nyelvészeti és fordításelméleti szempontból vizsgálta a Károli Gáspár-féle bibliafordítás újszövetségi részének 20. és 21. századi változatait. Leszögezi, hogy a tanulmány nem a kutatás teljes eredményeit mutatja be, hanem néhány általános tanulságot tartalmaz. Kutatásai során a szerző összehasonlította az eredeti Károli Gáspár-fordítást (más néven Vizsolyi Biblia) és a róla készült fordításokat, illetve fordításváltozatokat. A tanulmány első felében elmagyarázza a revízió és a hozzá kapcsolódó rokon fogalmak lényegét, illetve bemutatja a vizsgálatba bevont fordításokat/revíziókat. A szerző elsődlegesen a következő kérdésekre szeretett volna választ kapni kutatása által:

- mennyire sikerült a vizsgált revízióknak hozzáigazodniuk nyelvhasználatukban a 20. és 21. századi magyar nyelvi normákhoz;
- mennyire tudták a revideálást végző szakemberek kiküszöbölni a kiindulásul szolgáló fordításváltozat nyelvi, illetve fordítási szempontból hibás vagy problematikus megoldásait;
- egyáltalán: hogyan voltak képesek tolmácsolni az eredeti görög Újszövetség mondanivalóját a 20. és 21. századi magyar olvasó számára (93).

A kérdések megválaszolása érdekében a szerző számtalan bibliaváltozatot vetett össze az eredeti Vizsolyi Bibliával, illetve Tótfalusi Kis Miklós 1685-ben kiadott Aranyas Bibliájával. Az összehasonlítást és az elemzést a BibleWorks és a theWord számítógépes programok segítségével kivitelezte. Az elemzés során a szerző mindenekelőtt a szövegűséget/pontosságot és a normakövetést vizsgálta, de arra is

szeretett volna rávilágítani, hogy hogyan lehet sikeresen modernizálni a Bibliát, és más, egy-egy nyelvközösség által nagy becsben tartott irodalmi alkotásokat és fordításokat (118).

Meddig Károli a Károli? – teszi fel a kérdést Lanstyák a harmadik tematikus egység második tanulmányában, amelyben bemutatja az általános tanulságait annak, hogy a Károli-féle bibliafordítás legújabb, 2011-es revíziója mennyire tekinthető még Károli-fordításnak. Kutatása során a szerző azt feltételezi, hogy a Károli-biblia új revíziói nagymértékben eltérnek az eredeti változattól, mivel a fordítók nem csak nyelvileg modernizálták a szöveget, hanem módosították a fordítás koncepcióját is (122). A tanulmányból kiderül, hogy az eredeti fordításban Károli Gáspár inkább a direkt fordításra törekedett, míg a modernizált változatok inkább indirekt fordítási megoldásokat tartalmaznak. Erre alapozva a szerző felveti azt a kérdést, hogy vajon van-e létjogosultsága a Károli-biblia modernizálásának. Meglátása szerint szükség van efféle modernizálásokra, azonban csak olyan esetekben, amelyek alapjaiban nem változtatják meg a fordítás koncepcióját, és összhangban állnak a fordítás Károli Gáspár által képviselt elveivel.

Az utolsó tematikus egységben a szerző *A magyar bibliafordítások jövőjéről* osztja meg gondolatait. A tanulmány alapjául egy 2013. évi konferencia előadásai szolgáltak, amelyek a legfontosabb magyar bibliafordítások témakörét járták körbe. Ahogy az egész könyvben, így ebben a tanulmányban is fontos szerepet játszik a relevanciaelmélet, amelyet a szerző újfent felvázol. Ezt követően kitér arra, hogy hogyan lehetne elkerülni a fordítási hibákat, amelyek módosítanak a fordítás pontosságán. Továbbá részletezi azt is, hogy milyen normákat kell követnie a fordítóknak, hogy az ne módosítsa az alapkoncepciót. Megjegyzést tesz arra, hogy általánosságban a bibliafordítás szempontjából az a jó, ha a szövege lehetőleg „világi” szóhasználatot és mondatfűzést követ (113). Felhívja továbbá a figyelmet arra is, hogy a Biblia nem csak ünnepnapokon olvasandó, üzenete nem csak az ünnepnapokra és vasárnapokra vonatkozik, hanem inkább a mindennapokra, így hibásnak tartja annak „ünnepélyes” fordítását. Erre utal a könyv címe is, miszerint a Bibliát az embereknek közönséges nyelven kell olvasni, mivel csak így jut el Isten beszéde és annak valódi üzenete a halandó emberekhez. A Szentírás fordítása során (is) kiemelten fontos a célközönség, a hétköznapi emberek, az ő nyelvi repertoárjuk, kognitív környezetük.

Az ismertető bevezetőjében felvetett probléma, a szöveghűség megőrzése több szempontból is kihívások elé állítja a fordítókat, amelyeket a szerző meglátása szerint a könyvben többször emlegetett relevanciaelmélet figyelembevétele által lehet leküzdeni. Lanstyák világos gondolatmenettel és könnyen olvasható nyelvezettel mutatja be könyvében a kognitív pragmatikai szemlélet alkalmazhatóságát a fordítás során, példáit a bibliafordításokból meríti. Mindazonáltal a könyvet érdekes olvasmányként ajánljuk a fordítástudomány iránt érdeklődő nyelvészeknek, és általában a Biblia-fordítások elkötelezett elemzőinek is, hiszen a szerző érvelése és következtetései új megvilágításba helyezik a fordítás témakörébe tartozó problematikus területeket.

FORDÍTÁSTUDOMÁNY

2022. 24. évf. 1. szám

E számunk munkatársai:

Bakti Mária	Szegedi Tudományegyetem
Csiborné Horváth Andrea	ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program
Delatović Sonja	ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program
Fáy Tamás	Eszterházy Károly Egyetem
Földvári Miklós	ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program
Götz Andrea	Károli Gáspár Református Egyetem
Jelencsik-Mátyus Kinga	Nyelvtudományi Kutatóközpont
Karádi Gerda	ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program
Láncos Petra Lea	Pázmány Péter Tudományegyetem
Lechner Iлона	II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Mány Dániel	Semmelweis Egyetem Szaknyelvi Intézet
Sárvári Kinga Fanni	ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program
Szabó Csilla	BME Idegen Nyelvi Központ
Szentirmay Piroska	ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program
Szlávik Szilárd	ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program
Petrusinec András	II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Ungár Nóra	ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program
Vadász Noémi	Nyelvtudományi Kutatóközpont

ISSN 1419 7480 (nyomtatott)

ISSN 2732 1924 (online)